

Metafizika subjekta Josepha de Financea

Čovjek je biće po svojoj naravi otvoreno

*Anto Pavlović**

Sažetak

Antropologija, ako nije metafizički utemeljena, u opasnosti je da se svede na tek fenomenološki pristup ljudskom biću, stvarajući time nepotpunu sliku o tome što je čovjek zaista u svojoj biti. Ona dakle može naći valjane pretpostavke za svoj razvoj jedino u metafizici, jer samo tada postaje sposobna dati cjelovite odgovore na ono što se od ljudske subjektivnosti pokazuje na fenomenološkoj razini. To je temeljno uvjerenje od kojega J. de Finance polazi u svojim promišljanjima o ljudskom subjektu. Namjera nam je stoga u ovom prilogu istražiti temeljne odrednice njegove antropologije, usmjerujući pozornost osobito na njezinu metafizičnost.

Vid pod kojim pristupamo naznačenoj problematici može se sažeti u pitanju: je li moguća filozofija subjekta na temeljima klasične metafizike?

U članku nastojimo najprije pokazati da klasična metafizika dohvaća, osim objekta, također i subjekt s njegovom subjektivnošću, a potom istražujemo i samo značenje pojmova subjekt i subjektivnost u kontekstu De Financeove filozofije. U nastavku razmatramo posebice što je to otvorena subjektivnost i zašto subjekt koji se pokazuje u takvoj subjektivnosti po svom ontološkom statusu nadvisuje onaj čiju subjektivnost nazivamo zatvorenom. U završnom dijelu posvećujemo se napose promatranju ontološke otvorenosti (duhovnosti), kojom je u svojoj najdubljoj srži prožeta ljudska egzistencija. U tim se razmišljanjima pokazuje kako je čovjek jedino biće koje je kadro u totalitetu bitka prepoznati iskon i uvir svoje duhovne otvorenosti.

Ključne riječi: J. de Finance, Aristotel — Toma Akvinski, subjekt — subjektivnost, bit — narav, duhovni subjekt — osoba, totalitet bitka

Tragedija modernog čovjeka proizlazi iz činjenice da je on biće koje je zaboravilo pitati se: tko je čovjek? Propust u pronalaženju vlastitog identiteta, pronicanja onoga što je autentična čovjekova egzistencija, dovodi ga do toga da usvoji iskrivljeni identitet, da pokušava biti ono što ne može biti ili da ne uspijeva prihvatiti ono što se nalazi u samom temelju njegovoga bića. Neznanje o čovjeku nije pomanjkanje znanja, nego iskrivljeno znanje.

Abraham Joshua Heschel

* Dr. sc. Anto Pavlović, Filozofski fakultet Družbe Isusove, Zagreb. Adresa: Jordanovac 110, p. p. 169, 10 001 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: apavlovic2000@yahoo.com

Uvod

U svojim antropološkim promišljanjima francuski filozof J. de Finance polazi od uvjerenja da samo metafizičko utemeljenje može jamčiti sveobuhvatan pristup svim dimenzijama ljudske egzistencije. Ta se činjenica jasno pokazuje u svim njegovim glavnim djelima.¹ Naime posebnost De Financeove filozofske koncepcije ogleda se ponajprije u njegovu shvaćanju odnosa uzajamne ovisnosti — ali ne i poistovjećivanja — metafizike i antropologije. Tu njihovu nutarnju povezanost De Finance vidi posebice u činjenici da je upravo naše vlastito *ja* stanište gdje se najprije susreće bitak. To znači da pitanje o bitku izravno i nužno uključuje i antropološku dimenziju, jer je ono ponajprije pitanje o mojemu bitku, tj. o smislu i značenju moje egzistencije. Stoga ako metafizika, polazeći od pojma bitka, nije antropološki usmjerena, tj. ako ne uzima u obzir refleksivno–afirmativnu aktivnost subjekta, kao i njegovu prisutnost u spoznajnoj aktivnosti, u opasnosti je da bude percipirana kao *igra riječi* ili da bude shvaćena kao isključivo filozofija objekta. S druge pak strane antropologija, bez metafizičkog ukorjenjenja, u opasnosti je da se svede na tek fenomenološki pristup ljudskom biću, stvarajući time nepotpunu sliku o tome što je zaista čovjek u svojoj biti, odnosno što je to što ga čini čovjekom. Antropologija dakle može naći valjane pretpostavke za svoj razvoj jedino ako je utemeljena u metafizici, jer samo tada postaje sposobna dati cjelovite odgovore na ono što se od ljudske subjektivnosti pokazuje na fenomenološkoj razini.

Namjera nam je stoga u ovom prilogu istražiti temeljne odrednice De Financeove antropologije, usmjerujući pozornost osobito na njezinu metafizičnost.

- 1 Da su metafizičke pretpostavke od temeljne važnosti za razumijevanje antropološke misli J. de Financea, jasno se pokazuje već u njegovim prvim spisima. U tom je smislu iznimno važan esej *Etre et subjectivité*, u kojemu polazeći od onoga što drži kao izvorno tumačenje pojma bitka u metafizici Tome Akvinskog — pitanje koje je detaljno razrađeno u djelima: *Etre et agir dans la Philosophie de saint Thomas* i *Connaissance de l'être. Traité d'Ontologie* — De Finance pokazuje kako se kroz subjekt i njegovu subjektivnost *bitak* objavljuje u svome najizvornijem »obličju«. Upravo na ovoj podlozi, kako će se u prilogu vidjeti, De Finance razvija sveobuhvatnu *metafiziku subjekta*. Problematici naznačenoj u eseju *Etre et subjectivité* De Finance se ponovno vraća te je produbljuje u djelima *Existence et liberté* i *Metafisica della libertà*. Sloboda se promatra i definira ovdje kao povlašten pokazatelj osobitosti ontološke strukture onoga subjekta koji se naziva *duhovni subjekt* (*sujet spirituel*). U *Citoyen de deux mondes. La place de l'homme dans la création* razmatranja o duhovnom subjektu dovedena su do one točke u kojoj filozofska refleksija doseže granicu svojih mogućnosti, te za traženje daljnjih odgovora upućuje na drugu vrstu refleksije koja se oslanja u prvom redu na ono što zovemo *Objava*. Riječ je dakako o teologiji, odnosno teološkoj refleksiji. U djelu *Essai sur l'agir humain*, koje je posvećeno ljudskom djelovanju s posebnom pozornošću na njegove ontološke uvjete mogućnosti, De Finance od samoga početka naglašava nutarnju povezanost između *esse* i *agere*. Precizira kako ljudsko *biti* nije isto što i njegovo *djelovati*: bivstvovanje utemeljuje djelovanje, dok djelovanje, sa svoje strane, proizlazi i slijedi bivstvovanje (*agere sequitur esse*). Polazeći stoga od djelovanja nekog bića, moguće je dohvatiti njegovu metafizičku strukturu. Promišljanja prezentirana u naznačenim djelima, u kojima izlazi na vidjelo specifičnost metafizičke strukture ljudskog bića, konkretizirane u posebnosti njegove naravi (biti), koja ga čini otvorenim za bitak, za drugoga (*alius* i *aliud*), osiguravaju De Financu potrebne pretpostavke na kojima utemeljuje i razvija najvažniji aspekt svoje filozofije, koncipiran oko termina *altérité* te elaboriran u njegovu najvažnijem djelu: *De l'un et de l'autre. Essai sur l'altérité* (ovo djelo je redakcija prijašnjeg iz 1973. godine, koje je nosilo naslov: *L'affrontement de l'autre*).

1. Metafizika kao polazišna točka

Kao polaznu točku u konstituiranju svoje antropološke refleksije De Finance uzima klasičnu metafiziku, i to posebice onu tomističkog usmjerenja. Prvi problem s kojim se stoga mora suočiti prigovori su koje pojedini protagonisti iz konteksta suvremene filozofije stavljaju pred nju.² Oni naime drže da je klasična metafizika isključivo filozofija objekta i objektivnog aspekta stvarnosti (biti), te kao takva ostavlja subjekt i subjektivnost izvan dometa svoga promišljanja. Stoga, ako klasična metafizika pretendira biti filozofija bitka, a njezin pristup stvarnosti je takav da joj u konkretnosti ne omogućuje poći dalje od njezina formalnog aspekta, to bi značilo nemogućnost metafizike subjekta, barem onakve kakvu je zamišlja De Finance.

Ono što donekle zbunjuje i što bi, barem na prvi pogled, moglo dati za pravo tim prigovorima, jest shvaćanje pojma bitka u metafizikama koje su nastale na Aristotelovoj baštini. S obzirom na ovo De Finance zamjećuje:

Na Aristotelovoj liniji *biće kao biće*, odnosno njegov *bitak*, razumijeva se polazeći od *objekta*, shvaćenog kao *res sensibilis*, iz čega proizlazi određena tendencija pretvaranja stvarnosti u stvari, koja rezultira opasnošću da se zanemari vlastita vrijednost ljudskog duha kao i uloga svojstvena subjektu, opasnost kojoj sv. Toma izmiče zahvaljujući svom izvanrednom geniju.³

Razjašnjavajući u čemu se sastoji taj Tomin genij, De Finance u dva osnovna koraka pokazuje neutemeljenost naznačenih kritika, a time i realnu mogućnost metafizike subjekta na klasičnim osnovama. Prvi je vezan uz činjenicu bitka koju ljudski duh, u susretu sa stvarnošću, najprije zamjećuje, te je izriče u *temeljnoj afirmaciji*. Drugi se odnosi na autentično tumačenje pojma bitka u metafizici Tome Akvinskog.

De Finance drži da pojam bitka u metafizici Tome Akvinskog ne može biti ispravno i vjerodostojno tumačen osim kao *actus essendi*.⁴ Bitak prema ovom shva-

2 Riječ je prije svega o egzistencijalistima. De Finance izravno spominje Jean–Paula Sartrea i u svojim se djelima izravno spori s njim, upravo u problematici vezanoj uz shvaćanje subjekta i subjektivnosti, te s Martinom Heideggerom, tj. s njegovom tezom o »zaboravu bitka«.

3 »Seulement, en dépendance d’Aristote, cet être est conçu à partir de l’objet, de la *res sensibilis*, d’où une certaine tendance au *chosisme*, avec danger de méconnaître la valeur propre de l’esprit et la fonction propre du sujet, danger auquel saint Thomas n’échappe que par son exceptionnel génie.« Joseph de Finance, *Connaissance de l’être. Traité d’Ontologie*, Desclée De Brouwer, Paris–Bruges, 1966, 12. Svi navodi De Financeovih djela koje donosimo u ovom prilogu vlastiti su prijevod s francuskog jezika; iz tog razloga u bilješkama donosimo i originalni tekst. Istu praksu ćemo primijeniti i s drugim autorima čija djela nisu prevedena na hrvatski jezik.

4 »Glavni vidik tomizma — želim reći onog autentičnog — jest zasigurno vidjeti u činu *bivstvovanja* temeljnu metafizičku vrijednost, to jest savršenost svake savršenosti.« J. de Finance, *Connaissance de l’être.*, 52. Evo nekoliko Tominih tekstova koji potvrđuju ovu tezu:

»Omnis enim nobilitas cujuscumque rei est sibi secundum suum esse.« *Summa contra Gentiles*, I, 28; »Esse est inter omnia perfectissimum (...). Unde patet quod hoc quod dico esse est actualitas omnium actuum et propter hoc est perfectio omnium perfectionum.« *De Pot.*, q. 7, a. 2, ad 9.

»Ipsum esse est perfectissimum omnium; nihil enim habet actualitatem nisi in quantum est; unde ipsum esse est actualitas omnium rerum et etiam ipsarum formarum.« *Summa Th.*, I, q. 4, a. 1, ad 3.

ćanju nije ni stvar ni ideja, nego obuhvaća sve, čineći ontološku konzistenciju stvari te dajući ontološki status, tj. objektivnost idejama. Ne može ga se uzeti ni kao predikat ni kao atribut, jer je on iskonski izvor i ontološki uvjet mogućnosti svake predikacije i svake atribucije.

Tu iskonsku činjenicu bitka, tj. egzistencije, ljudski duh dohvaća u *metafizičkoj apstrakciji*, a izriče je u *temeljnoj afirmaciji* (*l'affirmation fondamentale*) (nazivamo je *temeljna* jer ona stoji u osnovi i o njoj ovisi svaka druga partikularna afirmacija).

Osnovna značajka metafizičke apstrakcije ogleda se u činjenici da ljudski duh dohvaća *bitak* (*akt bivstovanja*) u bićima kao ono što im ne može nikada biti odijeljeno. To znači da bitak ne ispušta iz svoga dometa nijedno od svojih konkretnih određenja, bilo da su ona subjektivnog, bilo objektivnog karaktera. Obuhvaća dakle, osim objekta, i *subjekt* s njegovom *subjektivnošću*; duh koji predstavlja najintimniju srž našeg *ja*, u kojemu su utemeljene *samosvijest* i *sloboda* — sve je to dakle prožeto bitkom.

Dohvaćajući *bitak* u refleksiji nad objektom te istovremeno nad dinamizmom vlastite spoznajne aktivnosti, ljudski duh reagira *afirmacijom* koju smo nazvali *temeljnom*: *biće postoji, bitak postoji (il y a de l'être, l'existant existe)*⁵, *i ja koji ga mislim, zatječem se u bitku, participiram u njemu*. Bitak se ovdje ne pokazuje niti izvannjski (objektivno), niti nutarnje (subjektivno) s obzirom na naš intelekt, nego naprosto reflektira činjenicu postojanja, kaže *jest*, jednostavno i nedvosmisleno. Temeljna afirmacija u svojoj najdubljoj srži izriče zapravo činjenicu bitka u njegovoj cjelovitosti — *la Totalité de l'être*.⁶ U njemu su zahvaćeni i njime su u svojoj najdubljoj ontološkoj zbiljnosti — tamo gdje je riječ o njihovu biti ili ne biti — prožeti i *subjekt* i *objekt*, i *ja* i *svijet*. To je okvir u koji De Finance smješta metafiziku subjekta, tj. svoju antropološku refleksiju.⁷

2. »Subjekt« u svom metafizičkim značenju

Nakon što smo utvrdili da klasična metafizika dohvaća, osim objekta, također i subjekt s njegovom subjektivnošću, potrebno je istražiti i dodatno razjasniti samo

5 Usp. J. de Finance, *Existence et liberté*, E. Vitte, Paris–Lyon, 1955, 45–46. Ovu formulaciju ne treba shvatiti na način kao da se kaže: »le carré est carré; il ne s'agit nullement ici de l'inclusion logique du prédicat dans le sujet: nous sommes à la racine de l'ordre logique lui-même«. Joseph de Finance, »Etre et subjectivité«, u *Personne et Valeur*, PUG, Roma, 1992, 6.

6 Jasno je da *Totalitet bitka* ne može biti shvaćen kao sveukupnost ili zbroj pojedinačnih bića, inače bi imao isti ontološki status kao i oni, te kao takav ne bi mogao biti njihov metafizički temelj. Taj Bitak u kojemu i subjekt i objekt nalaze razlog i smisao svoga postojanja, a koji ih istovremeno neizmerno nadilazi, pokazuje se kao čisti akt bitka ili *Ipsum Esse subsistens*. Usp. J. de Finance, *Connaissance de l'être*, 497–498. Glede samog izraza *totalitet bitka* (*la Totalité de l'être*), da bi zadržali duh hrvatskog jezika, ponegdje u tekstu — tamo gdje nije opasnost da se naruši njegovo filozofsko značenje — koristimo eventualnu hrvatsku inačicu *cjelovitost bitka*.

7 Za detaljniju analizu ove problematike vidi: A. Pavlović, *Metafizički temelji antropološke refleksije* J. de Financea, OŽ, 2011, 66, 3, 295–307.

značenje pojma *subjekt*, a onda i *subjektivnost* u kontekstu De Financeove filozofije.

Prvo što treba reći o pojmu *subjekt* je da on posjeduje nutarnji karakter *odnosa* i *funkcionalnosti*, sadržavajući relaciju prema objektu, koji je opet sa svoje strane *objekt* samo u odnosu sa *subjektom*. U povijesti filozofije uočava se znatan pomak s obzirom na semantičku vrijednost pojma *subjekt*. Od njegova izvornog shvaćanja — *subiectum* (*sub-iacere*), što je latinski prijevod Aristotelova pojma ὑποκείμενῶν — kao *supstrata* ili *supstancije*,⁸ do onoga nastalog u okruženju novovjeke filozofije počevši s Descartesom,⁹ gdje se *subjekt*, a time i *subjektivno* poistovjećuju s onim »posebnim«, suprotstavljajući ga univerzalno važećem, tj. realnome, označenom sada kao *objektivno*.

Razumijevanje pojma *subjekt* De Finance smješta u okvir klasične metafizike. No i ovdje je potreban određeni oprez. Naime shvaćanje ovoga pojma u njega je bitno povezano upravo s izvornim poimanjem bitka u T. Akvinskog. Stoga, iako Toma u mnogočemu slijedi Aristotela, suvremeni tomisti — mislioci koji su pridonijeli otkrivanju metafizike Tome Akvinskog, tj. pronalaženju izvornog shvaćanja pojma bitka u njegovoj metafizici — smatraju da je između Aristotelove i Tomine metafizičke koncepcije, unatoč mnogim podudarnostima, ipak znatna razlika.¹⁰ Prema B. Mondinu, dobrom poznavatelju Tomine misli, najzaslužniji za ovaj poduhvat bili su Gilson, Maritain, Sertillanges, Garrigou-Lagrange, De Finance i C. Fabro.¹¹ J. B. Metz pak, i sam istaknuti neotomist, navodi imena tomista Maréchalove inspiracije: na francuskom govornom području (P. Rousselot, A. Marc i J. de Finance) te na njemačkom (J. B. Lotz, M. Müller, K. Rahner, G. Siewerth, B. Welte).¹²

Temelj razlike na koju upozoravaju leži u pristupu biću odnosno stvarnosti: dok se Aristotel zaustavlja na njezinu *formalnom aktu*, Toma usmjeruje svu pozornost na *čin bivstvovanja*, ne zanemarujući pritom, kako će se vidjeti, ni njezin objektivni vidik (*essentia*).¹³ To ujedno znači da Aristotelov ὑποκείμενον — kao ono

8 Usp. Aristotel, *Metafizika*, VII, 3, 1028 b 36.

9 »A partire da Cartesio si va quindi verso una concezione del soggetto inteso come capacità di riduzione totalizzante a sé della realtà. Progressivamente si opera un radicale mutamento del concetto di ragione che si manifesta, in tutta la sua portata, prima in Kant poi nell'idealismo e successivamente nel pensiero post-idealistic del Novecento.« Emilio Baccharini, *La soggettività dialogica*, Aracne, Roma, 2000, 24.

10 O posebnosti Tomine metafizike u odnosu na Aristotelovu De Finance piše u: *Etre et agir dans la Philosophie de saint Thomas*, Beauchesne, Paris, 1946. Usp. također Étienne Gilson, *L'être et l'essence*, J. Vrin, Paris, 1948.

11 Battista Mondin, *Storia della metafisica*, v. 3, ESD, Bologna, 1998, 650.

12 Usp. Johannes Baptist Metz, *Christliche Anthropozentrik*. Über die Denkform des Thomas von Aquin. München, 1962, 127. U metafizičkoj problematici De Finance je bliži Gilsonu i Maritainu, no s obzirom na antropološke implikacije njegove filozofije puno je bliskiji drugoj grupi, napose, kako se već i zamjećuje, Rahneru i Corethu.

13 »Aristotele considera l'essere, la sostanza dal punto di vista della sua forma, quest'ultima è nella sua concezione il principio universalizzante, invece la materia è il principio di individuazione. Invece l'atto d'essere di S. Tommaso, da una parte, unifica l'esistente più radicalmente che la sua for-

što *stoji ispod* — ne izriče u potpunosti ono što De Finance razumijeva pod pojmom *subjekt*. Vezujući značenje pojma *subjekt* za *actus essendi*, De Finance u njegovu značenju vidi ne samo ono što *stoji ispod*, nego ponajprije izričaj onoga što čini da bića egzistiraju, čemu dakle duguju sve ono što imaju i što jesu.¹⁴

To znači da je svako biće — samim time što egzistira, što je po svom aktu bivstvovanja ukorijenjeno u totalitet bitka i participira u njemu — manifestacija sebe samoga, a time na neki način (svako na svoj način) i subjekt.¹⁵ Kada kažemo da objekt (*ob-jectum*) egzistira — da je tu, postavljen ispred, da stoji ispred mišljenja — što to drugo znači nego da mu pripisujemo i priznajemo određenu unutrašnjost, subjektivnost, tj. priznajemo ga na neki način subjektom. S druge pak strane, subjekt se ne može nikada »lišiti« svojega objektivnog aspekta jer je on bitna sastavnica njegove ontološke strukture.¹⁶ Jasno je dakle da je riječ o dva komplementarna aspekta (različita, ali ne odijeljena) *bitka*, odnosno stvarnosti: o subjektivnom, egzistencijalnom (*existentia*, akt bivstvovanja) i objektivnom (*essentia*), koji čine metafizičku strukturu svakoga pojedinačnog, realno egzistirajućeg bića.¹⁷

3. Duhovni subjekt

Iako razjašnjavanjem metafizičkog shvaćanja pojma *subjekt* još nije ni izdaleka iscrpljeno sve ono što obuhvaća njegova semantička vrijednost, ipak valja reći da su time stvorene pretpostavke koje nas uvode u samu srž De Financeova antropološkog promišljanja. Prema metafizičkom shvaćanju pojma *subjekt*, svako je biće, zbog same činjenice da egzistira, na *neki* način subjekt. No činjenica raznolikosti bića jasno pokazuje da svako biće nije subjekt na *isti* način. Ono što subjekte čini različitima je dakle način na koji aktualiziraju svoju subjektivnost, što se može nazvati *temeljnom analogijom*, koja prevodi u spoznajni red ontološku činjenicu *participacije*.¹⁸ Ovim se dodatno komplicira razjašnjenje značenja pojma *subjekt*. Nai-

ma intelligibile e, d'altra, esso è anche il principio vero di individuazione: l'idea dell'essere non esprime negli esseri solo ciò che è comune a tutti, ma anche ciò per cui ciascuno è se stesso in modo incomunicabile.« Paul Gilbert, *Corso di metafisica. La pazienza d'essere*, Piemme, Casale Monferato, 1997, 8.

14 Usp. o ovome zanimljiva zapažanja Petrusa Hoenena, *La théorie du jugement d'après S. Thomas d'Aquin*, PUG, Roma, 1953, 153–160.

15 »Penser l'objet comme existant *en soi* — et il le faut bien, à moins de lui ôter ce qui fonde son objectivité et d'en faire le simple corrélatif immanent du sujet — c'est donc reconnaître qu'il exerce à sa manière, opaque et comme aliénée, cet acte que j'exerce moi-même, mais en le reprenant sur le mode lumineux de la conscience. Ainsi tout être est sujet, parce que tout être est, à sa manière, affirmation de soi.« J. de Finance, *Existence et liberté*, 48.

16 Činjenica da subjekt u svojoj ontološkoj strukturi ima također i objektivni aspekt ne znači nipošto da se on svodi na objekt te da se time degradira njegova vrijednost kao subjekta. Usp. Jacques Maritain, *Court traité de l'existence et de l'existant*, Paul Hartmann Éditeur, Paris 1947, 115–118.

17 »Mais le sujet qui ne serait que sujet, comme l'objet qui ne serait qu'objet, s'évanouirait dans l'illusion et le néant.« J. de Finance, *Existence et liberté*, 49.

18 Usp. J. de Finance, *Connaissance de l'être*, 75.

me on može označavati, tj. preuzeti značenje »zatvorene«, kao i »otvorene« subjektivnosti.¹⁹

Što je *otvorena subjektivnost*? Zašto subjekt koji se pokazuje u takvoj subjektivnosti po svom ontološkom statusu nadvisuje onaj čiju subjektivnost nazivamo *zatvorenom*? To su pitanja koja je sada potrebno razmotriti.

3.1. *Ljudsko biće i njegovo ontološko određenje*

Evidentno je dakle da ljudsko biće baštini i pokazuje u istoj metafizičkoj strukturi kao i sva druga bića: *bitak* (čin bivstvovanja) koji označuje subjektivni, tj. egzistencijalni vid bića, i bit kroz koju se pokazuje način na koji se taj bitak daruje, dovodeći u red bivstvovanja neku mogućnost. No isto je tako neupitno da subjekt, koji o samome sebi može reći *ja*, izvršava čin bivstvovanja, tj. participira u totalitetu bitka na neusporedivo drugačiji način od svih drugih bića (subjekata) koji to ne mogu reći. Stoga, da bismo dokučili ponešto od posebnosti ontološke strukture toga subjekta, potrebno je prije svega istražiti ono što u svom značenju objedinjuje pojam narav (*natura*), da bismo zatim mogli vidjeti što je to posebno u naravi tog, nazovimo ga, *ja-subjekta*.

Valja odmah reći da je pojam *narav* (*natura*) opterećen različitim značenjima, tako da su oko njega, u filozofskom okružju, a onda i izvan njega, nastali mnogi nesporazumi. Nejasnoće su bile posebno izražene, kako nekada tako i danas, kada je u pitanju čovjek i njegova narav, što je na etičkoj razini pokrenulo velike rasprave te uzrokovalo ozbiljne probleme.

Sažimajući dominantno određenje pojma *narav* stvoreno u okružju novovjeke filozofije, u kojemu on poprima znatne preinake u značenju s obzirom na klasično shvaćanje, De Finance ustvrđuje da »*narav* bića pritom nije ništa drugo doli zakonitost ili skup zakonitosti koje njima upravljaju.«²⁰ Ovakav pojam naravi označava isključivo jednu osjetnu realnost koju je moguće na različite načine mjeriti, koristiti u pokusima; koja može, jednom riječju, biti podvrgnuta različitim znanstvenim, kao i neznanstvenim manipulacijama. Kada se ovim terminima govori o naravi *materijalnih bića*, dakle svih onih koji u svojoj ontološkoj strukturi nemaju duhovnu sastavnicu, ovakvo shvaćanje bi bilo donekle i prihvatljivo. Međutim, kada je riječ o ljudskom biću, pridavati njegovoj *naravi* to značenje isto je što i svesti ga na razinu stvari, tj. poništiti sve ono što pripada njegovoj najdubljoj ontološkoj strukturi, degradirajući mu u potpunosti vrijednost i dostojanstvo. Nedvojbeno je

19 Iako je već iz samog konteksta jasno, potrebno je ipak istaknuti da se pojmovi *objekt–objektivnost*, kao i *subjekt–subjektivnost* uzimaju ovdje u njihovu metafizičkom značenju. *Subjektivnost* ne znači dakle, kako smo naviknuti, *neobjektivnost*, nego način na koji se bitak daje u nekom konkretnom, realno bivstvjućem biću. Da bi se izbjegle nejasnoće, mogla bi se ovdje koristiti riječ *subjektnost*, no budući da ona nije uvriježena u našem jeziku (ni u standardnom ni u filozofskom) ostavljamo pojam *subjektivnost*.

20 J. de Finance, *De l'un et de l'autre. Essai sur L'altérité*, PUG, Roma, 1993, 26. Ovakvo određenje pojma *narav* prisutno je u različitim formama i u suvremenoj filozofiji, posebice u scijentizmu, logičkom pozitivizmu, kao i u strukturalizmu Lévi–Straussa, J. Lacana, M. Foucaulta.

da *narav* ljudskog bića, ili preciznije ljudsko biće, posjeduje i svoj biološki aspekt, ali bi bilo potpuno neispravno reducirati ga samo na biološke strukture i psihološke mehanizme, jer u njima se zasigurno ne iscrpljuje sve ono što pojam ljudske naravi u svom značenju objedinjuje.

S druge pak strane, u namjeri da vrate izvornu vrijednost *subjektu*, neke filozofske koncepcije iz konteksta egzistencijalizma, ovdje prije svega mislimo na Sartrea i Heideggera, naginju drugoj krajnosti. Da bi istaknule važnost *subjekta* i njegove *subjektivnosti*, dovele su do onoga što se može nazvati *mortifikacijom objekta i objektivnog aspekta stvarnosti*, čime je narav (*essentia*) dovedena do te mjere u pitanje da je se počelo negirati.²¹ Glede ovih tendencija De Finance primjećuje:

Unatoč tome što se *essentia* želi ukloniti, ona se uvodi pod drugim imenima. Ako nema ljudske naravi, ima međutim ljudske uvjetovanosti, postoje granične situacije pred kojima smo nemoćni (npr. neuspjesi, smrt); još radikalnije, postoji ova nužnost koja je stvarna (činjenična) da jesmo, te da smo slobodni, nužnost koje se ne možemo lišiti. Stoga je prilično evidentno da ova tendencija, snagom vlastitog nagnuća, ako je se ne uravnoteži, vodi u iracionalizam, a naposljetku i u apsurd.²²

Razjašnjenje pojma *narav* De Finance smješta u metafizički kontekst, držeći da jedino on može jamčiti uravnotežen i ispravan pristup ovoj realnosti.

Među različitim značenjima koja Aristotel pridaje riječi φύσις,²³ nalazi se i ono koje se podudara sa značenjem ovog pojma u metafizici Tome Akvinskog; pojam φύσις shvaćen u Aristotela kao ουσία, odgovara Tominu tumačenju pojma *natura* kao *essentia*. U Tominoj metafizici može se dakle govoriti o naravi (*natura*) kao biti (*essentia*) ukoliko je ona, osim što je ograničavajući, tj. određujući čimbenik u ontološkoj strukturi nekog bića, ujedno shvaćena i kao počelo njegova djelovanja.²⁴

21 U tom smislu Sartre tvrdi: »l'existence précède l'essence«, što se može shvatiti na način da egzistencija konstituirala esenciju (bit). Usp. Jean-Paul Sartre, *L'existentialisme est un humanisme*, Nagel, Paris, 1946, 21.

22 »Cependant l'essence qu'on veut éliminer se réintroduit sous d'autres noms. S'il n'y a pas de nature humaine, il y a une condition humaine, il y a des situations-limites contre lesquelles nous ne pouvons rien (l'échec, la mort); il y a, plus radicalement, cette nécessité de fait (facticité) d'être et d'être libres, nécessité à laquelle nous ne pouvons nous soustraire. On voit assez que cette tendance, par son mouvement propre, mène, si elle n'est pas équilibrée, à l'irrationalisme, voire à l'absurdisme.« J. de Finance, *Connaissance de l'être.*, 52. »L'existence apparaît sans raison, l'existant (ou plutôt »l'étant«) est irrémédiablement 'de trop'«. Jean-Paul Sartre, *L'Être et le Néant*, Gallimard, Paris, 1943, 34.

23 Aristotel, *Metafizika*, A, 4, 1014 b 16–1015 a 19.

24 »Et quia illud per quod res constituitur in proprio genere vel specie, est hoc quod significatur per definitionem indicantem quid est res, inde est quod nomen essentiae a philosophis in nomen quidditatis mutatur. (...) Hoc etiam alio nomine natura dicitur (...) Tamen nomen naturae hoc modo sumptae videtur significare essentiam rei secundum quod habet ordinationem ad propriam operationem rei (...) Quidditatis vero nomen sumitur ex hoc quod per definitionem significatur; sed essentia dicitur secundum quod per eam et in ea ens habet esse.« *De ente et essentia*, c. I. U c. 4. Toma specificira ono što se odnosi na odvojene supstancije, među kojima je i ljudski duh.

Narav dakle, shvaćena kao bit, preuzima ovdje metafizičko značenje. Stoga možemo ustvrditi da svako biće, pa tako i ljudsko, s aspekta svoje metafizičke strukture posjeduje određenu *narav*. Ona mu nije nešto izvanjski pridodano, nego je iskonska datost u kojoj se *nalazi* od prvog trenutka vlastite egzistencije, a očituje se kroz njegovo djelovanje.²⁵

Posebnost ljudske naravi, odnosno ljudskoga djelovanja, jasno se ogleda već kroz *temeljnu afirmaciju: bitak postoji i ja koji ga mislim nalazim se u bitku*. U činu afirmiranja pokazuje se da *ja* — kao izričaj onog bića koje sebe percipira egzistentinim — promatrano pod vidom njegove naravi, ne može biti uzeto na isti način kao i druga bića koja ne mogu reći *ja*. Nedvojbeno je dakle da *narav* koja omogućuje izricanje vlastitoga *ja* daleko nadilazi ograničenje značenja naravi na samo osjetilne elemente; ona obuhvaća i duhovnu dimenziju toga *ja*. De Finance, kako će se vidjeti, ovakvu narav naziva *duhovnom* ili *otvorenom naravi*, a subjekt koji se pokazuje u takvoj naravi *duhovni subjekt* ili *osoba*. Potrebno je sada produbiti tu stvarnost ontološke otvorenosti, tj. duhovnosti kojom je u svojoj najdubljoj srži prožeta ljudska egzistencija.

3.2. *Ljudsko je biće po svojoj naravi otvoreno*

Po svome metafizičkom određenju, po svojoj naravi, čovjek ne može biti doli *ono što jest*, dakle čovjek. Ovo je neosporna činjenica jer predstavlja osnovni uvid našeg iskustva. Ipak, sposobnost ustvrditi *i ja se nalazim u bitku* ili samo izreći svijest o vlastitoj egzistenciji afirmirajući se u *ja*, nagovještava ponešto posebnoga s obzirom na ovo metafizičko određenje ljudske naravi:

Istina je, kako je primijetio i Aristotel, da se čovjek ne zadovoljava stanjem u kojem se nalazi. Ne može negirati činjenicu da je samo čovjek, a teško se miri s njezinim prihvaćanjem. Postoji nešto u njemu što ga čini nestrpljivim pred onim što dakle ne može ni nadići ni negirati. (...) Naše se biće u sebi samome čudi pred činjenicom vlastite nestalnosti i ograničenosti. No da bi se moglo čuditi, potrebno je da je, na neki način, već *nadišlo samo sebe*, da je *s onu stranu*. I budući da je, među svim bićima ovog svijeta, jedino čovjek mjesto tog čuđenja, nužno je da u samoj ljudskoj naravi postoji neko obilježje koje omogućuje tom biću da bude *više od onoga što jest*. To *obilježje* katkada nazivaju *transcendencija*, no mi ga radije nazivamo *otvorenost*.²⁶

Pokazuje se dakle očitim da se unutar ove metafizičke određenosti (biti) — čija je uloga omediti i skućiti jednu »realnost«, zatvarajući je ontološki u sebe samu —

25 Usp. J. de Finance, »Réalité et normativité de la nature humaine«, *Personne et valeur*, PUG, Roma, 1992, 177–204.

26 »Et pourtant, il est vari, comme l'avait noté Aristote, que l'homme ne se contente pas de sa condition. Il ne peut se vouloir non-homme et il ne peut se résoudre à n'être qu'un homme. Il y a quelque chose en lui qui s'impatiente devant ce qu'il ne peut cependant ni dépasser ni renier. (...) L'être, en nous, s'étonne de sa contingence et de sa limite. Mais, pour s'étonner d'une limite, il faut déjà, en quelque manière, être au-delà. Et puisque, parmi tous les êtres de ce monde, c'est l'homme seul qui est le lieu de cet étonnement (...), il faut qu'il y ait, dans la nature humaine elle-même, un caractère qui permette à l'être d'être plus que ce qu'il est. Ce caractère, on l'appelle parfois transcendance, nous préférons l'appeler ouverture.« J. de Finance, *De l'un et de l'autre*, 27–28.

pojavljuje nešto što je na neki način »oslabljuje« i »razbija«, »lomi« i »rastvara«; u svakom slučaju čini tu *određenost* i *zatvorenost* posebnom. U tom smislu De Finance drži da je: »duhovni subjekt biće, čija je narav, koliko god bila ograničena i određena (ja sam čovjek, nisam anđeo), u svojoj najdubljoj srži prožeta neodređenošću, otvorenošću.«²⁷

U afirmaciji vlastite egzistencije, tj. u *ja*, iskazuje se istovremeno i svijest o vlastitoj ontološkoj ograničenosti: *ja-subjekt* se dohvaća kao ograničen na vlastito *ja*, odvojen i odijeljen od svih drugih bića. S druge pak strane, sposobnost reći *ja* zahtijeva, kao osnovni uvjet, odmak od sebe samoga. Preciznije, da bi se dotični subjekt mogao afirmirati u *ja* te istovremeno, u istom činu, biti svjestan svoje drugotnosti, tj. različitosti od nekoga *ti* (što god to bilo, *alius* ili *aliud*), mora biti kadar *nadići se, izaći izvan*, tj. prijeći granicu vlastitih ontoloških (naravnih) ograničenja i određenja i susresti se s nekim *ti*. Da ljudsko biće posjeduje tu sposobnost, činjenica je o kojoj svjedoči izravan uvid uma u stanje stvari. Naime ona se pokazuje u samom činu afirmacije vlastitoga *ja*; kako bi drugačije čovjek mogao reći *ja*? Ovo nam daje pravo ustvrditi da je narav, u kojoj se pokazuje ljudsko biće, u samoj srži svoje određenosti neodređena, tj. u sebi samoj *otvorena*.

Kako razumjeti ovu realnost izraženu pojmom *otvorenost* ili *neodređenost* koja izbija iz naravne, odnosno ontološke određenosti, a koja ujedno daje naslutiti određenu »proturječnost« u kojoj živi ljudsko biće?

Već iz dosada rečenog razvidno je da ljudsko biće, tj. *ja* s jedne strane, te stvari i materijalna bića s druge, predstavljaju dva načina bivstvovanja u potpunosti različita: čovjek egzistira *in se* i *per se*, dok materijalna bića egzistiraju *in se*, ali ne, kao takva, i *per se*. Egzistirati *in se*, a ne i *per se* pokazuje nemogućnost nadilaženja vlastitoga ontološkog ograničenja i određenja. Ta bića ostvaruju vlastito bivstvovanje isključivo u okvirima zadanim njihovom biti. To je upravo ono što se može nazvati *materijalnost*, ili još bolje *zatvorenost u sebe*. Materijalnost ili zatvorenost ovih bića znači da se njihov subjektivni aspekt poklapa s onim objektivnim: njihov subjektivni aspekt iscrpljuje se dakle na granicama vlastite objektivne manifestacije. Bića koja ne bivstvuju *per se* nego samo *in se* lišena su dakle ontološke *unutrašnjosti* ili »usebnosti« (*en-soi*), što znači da ne posjeduju istinsku *subjektivnost*, jer »nema prave subjektivnosti, u punom smislu te riječi, tamo gdje se subjekt više ne razlikuje od objektivnih određenja, odnosno gdje se objekt ne razlikuje od vlastitih subjektivnih posebitosti.«²⁸ Njihova je subjektivnost *zatvorena* jer ne posjeduju pravi i istinski *se*. Njih »posjeduje« njihova narav koja ih mudro upravlja i vodi u njihovu djelovanje. Stoga se može reći da biće, koje je u svojoj biti obilježeno materijalnošću, odnosno ontološkom zatvorenošću, »nije doli ono što jest.«²⁹

S druge pak strane, sama činjenica sposobnosti izricanja vlastitoga *ja* svjedoči da je dotični subjekt biće, čija je narav *otvorena*, zbog čega bivstvuje, osim *in se*,

27 J. de Finance, *Essai sur l'agir humain*, PUG, Roma, 1962, 231.

28 J. de Finance, *Essai sur l'agir humain*, 221.

29 »Elle n'est que ce qu'elle est«. J. de Finance, *Existence et liberté*, 61.

također i *per se*. U spoznajnom činu u kojem se dohvaća, spoznaje i percipira egzistentnim, pokazuje se činjenica da *duhovni subjekt sebe posjeduje*, to jest pokazuje svoj poseban način *biti u sebi (in se)*, što nazivamo *unutrašnjost (usebnost)* ili *unutrašnji život*. Taj posebni način *bivstvovanja u sebi* čini ga takvim da može nadići vlastita ograničenja te dostići, spoznajnim i voljnim djelovanjem, druga bića. Stoga se može ustvrditi da je »vlastitost duhovnog subjekta ili osobe, biti ne samo ono što jest, nego također i drugo, ili bolje rečeno, sve.³⁰ U tom smislu duhovni subjekt, osoba, dok je u sebi, istovremeno egzistira i *izvan sebe same*.«³¹ To je upravo razlog zbog kojega *biti* ili naravi nekog bića koje pokazuje sposobnost nadilaženja vlastitoga ontološkog određenja — sposobnost biti ono što jest, ali istovremeno i drugo, biti kod sebe, sa sobom, ali istovremeno i *izvan sebe* — pridajemo atribut *duhovna*. A subjekt, koji izvršava čin *bivstvovanja* na ovaj način, s pravom se može nazvati *duhovni subjekt* ili *osoba*, odnosno *subjekt s duhovnom*, tj. *otvorenom subjektivnošću*.

De Finance ovako oslikava ovu posebnost ljudske naravi označenu pojmom *otvorenost (l'ouverture)*:

Otvoreno u suprotnosti spram zatvorenog jest, za subjekt, mogućnost da bude također i drugo, tj. da ne bude samo ono što jest.

Zatvorenost je dakle ograničenje i negacija. Reći stoga da je duh otvoren, isto je što i reći da u njemu ovo ograničenje prestaje te da je negacija negirana. Duh je ono što jest, ali je i ono što nije: drugo.

On (ljudski duh) je u sebi, a da nije zatvoren u sebe; štoviše, on je u sebi zahvaljujući unutrašnjosti svijesti (istinskoj unutrašnjosti), samo pod uvjetom da nije skučen u sebi, zatvoren u sebe.³²

U ovim se analizama jasno pokazuje da je pojam naravi analogan pojam, tj. nema isto značenje pridijeva li se materijalnim subjektima ili duhovnom subjektu. U tom smislu De Finance drži da je upravo »zahvaljujući analogiji i zagonetnosti pojma *narav* moguće istovremeno reći da čovjek, zbog svoje duhovne biti, ima i

30 Ovdje se primjećuje De Financeova tomistička inspiracija: »Secundum esse materiale, quod est per materiam contractum, unaquaeque *res est hoc solum quod est*, sicut hic lapis non est aliud quam hic lapis; secundum vero esse immateriale, quod est amplum et *quodammodo infinitum*, in quantum non est per materiam terminatum, res non solum est id quod est, sed etiam *est quodammodo alia*. Unde in substantiis superioribus immaterialibus *sunt quodammodo omnia* sicut in universalibus causis.« *In II librum Aristotelis de Anima*, q. 1. a 5. Duhovni subjekt uistinu se može definirati kao *quodammodo omnia*, ali, da se ne shvati krivo, potrebno je naglasiti: on je *omnia* samo *quodammodo*. Usp. Emerich Coreth, *Was ist der Mensch? Grundzüge einer philosophischen Anthropologie*, Tyrolia-Verlag, Innsbruck, 1967, 93–96.

31 J. de Finance, *Existence et liberté*, 62.

32 »L'ouvert, par opposition au clos, c'est, pour le sujet, la possibilité d'être *aussi* l'autre, de *n'être-pas-que* ce qu'il est. (...) La fermeture est donc limite, négation. Dire que l'esprit est ouvert, c'est dire qu'en lui, cette limite cède, cette négation est niée. Certes l'esprit est ce qu'il est, mais il est aussi ce qu'il n'est pas: *l'autre*. (...) Il est en soi sans être enfermé en soi; bien plus, il n'est en soi selon l'intériorité de la conscience (la varie intériorité), qu'à la condition de n'être pas enfermé en soi et refermé sur soi.« J. de Finance, *De l'un et de l'autre.*, 29.

nema narav«. ³³ Naime što god da činimo, ostajemo ljudi. Naša duhovnost — u smislu misaone, tj. spoznajne i voljne aktivnosti — jest ljudska, funkcionira na ljudski način. Promatrano pod ovim vidom, nedvojbeno je da čovjek ima svoju narav. S druge pak strane, ako uzmemo pojam naravi u smislu suženom isključivo na skup određenja koje zatvaraju biće u okvire samo *onoga što jest*, onda o duhovnom subjektu odnosno osobi možemo reći da nema naravi, ili, još preciznije, da nadilazi svoju narav dominirajući je, tj. vladajući nad njom. Duhovni se subjekt tako pokazuje u nepremostivoj zagonetnosti koja ga smješta na jednaku udaljenost između materijalnih bića, koja su obilježena posvemašnjom determiniranošću i ograničenošću, i Apsolutnog bitka, koji je čista i potpuna neomeđenost. ³⁴ Duhovni subjekt je ograničeno biće smješteno u materijalni svijet, ali istovremeno otvoreno prema neizmjernom i bezgraničnom. ³⁵

4. Umjesto zaključka — od metafizike subjekta prema filozofiji religije

Možemo naposljetku ustvrditi da su promišljanja o biti (naravi) *ljudskog subjekta* iznjedrila upravo one vlastitosti koje taj subjekt posjeduje — *samosvijest* i *slobodu* — a zbog kojih s pravom može biti definiran kao *duhovni subjekt* — *osoba*.

a) Ako kažemo da je ljudsko biće po svojoj naravi otvoreno, tj. da nadilazi vlastita ontološka ograničenja, što to drugo znači nego da je *ontološki slobodno*? Ova sloboda — koja se u ontološkom smislu pokazuje kao neodređenost u određenosti, ili još bolje otvorenost u zatvorenosti — temelj je one etičke, u kojoj ontološka neodređenost postaje samoodređenje; čovjek po svom slobodnom djelovanju bira što od sebe želi učiniti, kakav čovjek želi biti. Ovdje se naravno ne govori o dvije vrste slobode, nego samo o dva vida njezina promatranja.

b) S druge pak strane, činjenica da duhovni subjekt može reći *ja* svjedoči da on ima svijest o sebi, *samosvijest*, te da svoje djelovanje pripisuje sebi, odnosno percipira ga kao svoje.

Samosvijest i *ontološka sloboda* pokazuju se dakle kao dvije sastavnice metafizičke strukture ljudskog bića koje su bitno povezane; bez ontološke slobode nema ni *samosvijesti*, i obrnuto. Te dvije vlastitosti, koje su ukorijenjene u onome što smo nazvali *duhovnost* ili *otvorenost*, uzdižu *duhovni subjekt*, tj. *osobu*, po dostojanstvu i vrijednosti neusporedivo iznad svih drugih pojedinačnih bića našeg univerzuma. Stoga nije potrebno napominjati važnost etičkih implikacija koje proi-

33 »Et c'est grâce à cette analogie et à cette ambiguïté qu'il est possible de dire, à la fois, que l'homme (ou l'esprit) *a et n'a pas* de nature.« J. de Finance, *De l'un et de l'autre*. 31. »L'indétermination, chez la créature spirituelle, est constitutive de sa détermination même.« J. de Finance, *Essai sur l'agir humain*, 231.

34 Usp. J. de Finance, *Essai sur l'agir humain*, 233. Više o ovoj temi u: J. de Finance, *Citoyen de deux mondes*. La place de l'homme dans la création, Ed. Téqui-PUG, Roma-Paris, 1980.

35 Usp. Karl Rahner, »Selbsterfahrung und Gotteserfahrung«, *Schriften zur Theologie*, Band X, Benzinger, Einsiedlen, 1972, 133.

zlaze iz ovakva shvaćanja ljudske naravi, a time i čovjeka, odnosno duhovnog subjekta, osobe.

Ovdje je potrebno obratiti pozornost na još jedan iznimno važan aspekt, bez kojega ovo promišljanje ne bi bilo zaokruženo. Važan je također i iz perspektive davanja cjelovita odgovora na prethodno naznačene egzistencijalističke antropološke koncepcije.

Ontološka sloboda i *samosvijest* nisu ljudska dostignuća, nisu ono što je subjekt sam sebi priskrbio, tj. sam od sebe napravio. Ljudski duh, kako smo prethodno vidjeli, u susretu sa stvarnošću reagira afirmacijom: *bitak postoji i ja koji ga mislim zatječem se u njemu, participiram u njemu*. Osim izričaja te iskonske činjenice *postojanja*, u ovoj se afirmaciji očituje istovremeno i ontološki status afirmirajućeg subjekta. »Pronalazeći se« u bitku, duhovni subjekt postaje svjestan da sve ono što on izvorno jest, što od prvog trenutka svoje egzistencije posjeduje, nije sam sebi dao i priskrbio, nego sve to ima zahvaljujući participaciji u totalitetu bitka. Naime temeljna afirmacija jasno pokazuje da duhovni subjekt u svojoj otvorenosti, tj. u relaciji prema stvarnosti realno egzistirajućih pojedinačnih bića, nije vezan nužno ni za jedno od njih. Preciznije, nijedna relacija prema bilo kojem od pojedinačnih bića ne nosi karakter metafizičke nužnosti; subjekt dakle, u svom spoznajnom i voljnom činu, uvijek može birati nad kojim će se stanjem stvari, odnosno objektom zaustaviti. Nema dakle granica mome *spoznati* i *htjeti*, tj. *voljeti*; sve što je na obzoru bitka može biti objekt moje spoznaje i voljenja.³⁶ Ako dakle želimo biti potpuno precizni, granica naše spoznaje i htijenja je *bitak* u svojoj cjelovitosti. Stoga je jedina relacija koja se pokazuje nužnom ona prema cjelovitosti, odnosno totalitetu bitka.³⁷ Nužnost ove relacije proizlazi iz njezina konstitutivna karaktera; ljudsko biće u svojoj duhovnoj aktivnosti pronalazi naime Bitak kao ontološki temelj svakoga pojedinačnog bića — subjekt ga pronalazi ukorijenjena u totalitet bitka — ali u istom činu pronalazi Bitak također i kao temelj vlastite egzistencije — i ja se pronalazim u Bitku, egzistiram participirajući u njemu. Stoga samo i isključivo u svojoj iskonskoj otvorenosti prema totalitetu bitka čovjek jest ono što jest, dakle čovjek, duhovno biće.

Čovjek je duh (duhovno biće), tj. živi svoj život u neprestanoj protegnutosti (težnji) prema Apsolutnom, u otvorenosti prema Bogu. Ta otvorenost nije neki događaj koji bi se već prema čovjekovoj želji mogao zbiti ili ne, nego je temeljni uvjet mogućnosti koji čini ljudsko biće onim što jest i što treba biti, te je prisutna uvijek, pa i u najsporednijim svakodnevnim aktivnostima. On je jedino po tome čovjek jer je uvijek usmjeren, na

36 »Jeder Gegenstand unseres Bewußtseins, der uns in unserer Mitwelt und Umwelt, sich von sich aus meldend, begegnet, ist nur eine Etappe, eine immer neuer Ausgangspunkt dieser Bewegung, die ins Unendliche und Namenlose geht.« Karl Rahner, »Erfahrung des Heiligen Geistes«, *Schriften zur Theologie*, Band XIII, Benzinger, Einsiedlen, 1978, 234.

37 »Dem menschlichen Geist, obwohl er endlich ist, aber sofern er Geist ist, steht das Sein im ganzen grundsätzlich offen, Geistsein heißt, in der Offenheit des Seins stehen, im offenen Horizont des Seins überhaupt, im Ausgriff auf die unbegrenzte Ganzheit des Seins sich selbst vollziehen.« E. Coreth, *Was ist der Mensch?*, 99.

putu je prema Bogu, znao on to izričito ili ne, htio on to ili ne. On je dakle uvijek neograničena otvorenost onoga zatvorenog prema Bogu.³⁸

Kao takav, čovjek se pokazuje i kao jedino biće, a po tome i jedinstveno u svome univerzumu, koje je sposobno prepoznati u Totalitetu bitka iskonski izvor i temelj, kao i posljednji uvir svoje duhovne otvorenosti i protegnutosti.

Duhovni subjekt se pokazuje dakle u subjektivnosti koja nije takva osim po Bitku koji, dok ga daje (daruje) sebi samome, da bude ono što jest, otvara ga svijetu i drugima. Subjektivnost je to onoga subjekta koji se ne može ontološki afirmirati ni konsolidirati osim stavljajući se u odnos prema drugima, a na poseban i najdublji način u odnos prema univerzalnom Središtu.³⁹

38 »Der Mensch ist Geist, das heißt, er lebt sein Leben i einem dauernden Sichausstrecken nach dem Absoluten, in einer Offenheit zu Gott. Und diese Offenheit zu Gott ist nicht ein Vorkommnis, das etwa je nach Wunsch im Menschen sich hie und da einmal begeben könnte oder auch nicht, sondern die Bedingung der Möglichkeit dessen, was der Mensch ist und zu sein hat und immer auch im verlorensten Alltagsleben ist. Er ist dadurch allein Mensch, daß er immer schon auf dem Weg zu Gott ist, ob er es ausdrücklich weiß oder nicht, ob er es will oder nicht, denn er ist immer die unendliche Geöffntheit des Endlichen für Gott.« Karl Rahner, *Hörer des Wortes*, Kösel Verlag, München, 1971, 76.

39 »La subjectivité est ici celle d'un sujet qui n'est tel que par l'Etre qui, en le donnant à soi, l'ouvre au monde et aux autres soi; d'un sujet qui ne s'affirme et ne se consolide qu'en se rapportant aux autres et, plus profondément, au Centre universel.« J. de Finance, *Essai sur l'agir humain*, 220–221.

The Metaphysics of the Subject According to Joseph de Finance

Openness is in the Nature of Man

Anto Pavlović*

Summary

Anthropology, if not metaphysically grounded, is in danger of being reduced to a mere phenomenological approach to the human being, and may thus produce an incomplete picture of that which man truly is in his essence. It can therefore find valid hypotheses for its development solely in metaphysics for only then is it rendered able to offer integral answers to that which human subjectivity exhibits on the phenomenological level. This is the basic conviction from which J. de Finance sets forth in his reflections on the human subject. The intention, therefore, of this research paper is to look into the fundamental determinants of his anthropology by directing attention to its metaphysicality in particular. The aspect under which we approach the problem above may be summed up in the question: is a philosophy of the subject possible on the foundations of classical metaphysics? This paper endeavours primarily to demonstrate that classical metaphysics encompasses, aside from the object, also the subject with its subjectivity, then goes on to investigate the very meaning of the concept of the subject and subjectivity in the context of de Finance's philosophy. Furthermore, we examine in particular what open subjectivity is and why the subject which reveals itself in such subjectivity, through its ontological status, is surpassed by one whose subjectivity we call closed. The closing section is devoted to ontological openness (of spirituality) with which human existence is imbued at its deepest core. These reflections demonstrate that man is the only creature capable of recognizing in the totality of being the origin and purpose of his spiritual openness.

Key words: J. de Finance, Aristotel–Thomas Aquinas, subject–subjectivity, essence–nature, spiritual subject–person, totality of being

* Dr. sc. Anto Pavlović, Faculty of Philosophy of the Society of Jesus in Zagreb. Address: Jordanovac 110, p. p. 169, 10 001 Zagreb, Croatia. E-mail: apavlovic2000@yahoo.com